

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

НАЛИВАЙКО Л. Р.,
доктор юридичних наук, професор,
проректор
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ЖУШМАН І. М.,
студент юридичного факультету
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 341.217(4/7)

РОЗШИРЕННЯ НАТО: ПЕРСПЕКТИВИ ТА НОВІ ВИКЛИКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

У статті проаналізовано вплив розширення НАТО в контексті міжнародних відносин і перспектив для України. Здійснено дослідження міжнародних договорів НАТО, зовнішньополітичних відносин України, обґрунтована необхідність більш конструктивного розвитку відносин між НАТО й Україною. Основою дослідження виступали такі нормативні документи, як: «Інтенсифікований діалог», дослідження «Розширення НАТО», План дій щодо членства. Одну з частин дослідження було побудовано на інформації зі ЗМІ, оскільки присутня значна кількість промов і виступів світових лідерів, які будують напрям розвитку відносин Україна – НАТО. Україна виступає важливим стратегічним гравцем на міжнародній арені, саме тому розширення НАТО відіграє значну роль як для України, так і для НАТО.

Ключові слова: НАТО, зовнішньополітичні відносини України, розширення НАТО, перспективи та виклики для України.

В статье проанализировано влияние расширения НАТО в контексте международных отношений и перспектив для Украины. Проведено исследование международных договоров НАТО, внешнеполитических отношений Украины, обоснована необходимость более конструктивного развития отношений между НАТО и Украиной. Основой исследования были такие нормативные документы, как: «Углубленный диалог», исследование «Расширение НАТО», План действий относительно членства. Одну из частей исследования было построено на информации из СМИ, поскольку присутствует значительное количество речей и выступлений мировых лидеров, которые выстраивают направление развития отношений Украина – НАТО. Украина выступает важным стратегическим игроком на международной арене, поэтому расширение НАТО играет значительную роль как для Украины, так и для НАТО.

Ключевые слова: НАТО, внешнеполитические отношения Украины, расширение НАТО, перспективы и вызовы для Украины.

The article analyzes the impact of the NATO enlargement in the context of international relations and prospects for Ukraine. The study of international treaties

of NATO, foreign policy relations of Ukraine, substantiated the necessity of more constructive development of NATO – Ukraine relations. The basis of the study was the following normative documents: “Intensified Dialogue”, “NATO Enlargement”, Membership Action Plan. One of the study parts was based on information from the media, since there is a significant number of speeches and actions of world leaders who are building the direction of the development of Ukraine – NATO relations. Ukraine is an important strategic player on the international scene, which is why NATO enlargement plays a significant role both for Ukraine and for NATO.

Key words: *NATO, Ukraine's foreign policy relations, NATO enlargement, prospects and challenges for Ukraine, NATO membership, European security, reforms in Ukraine.*

Вступ. На Бухарестському саміті 2008 р. члени Альянсу погодилися, що Грузія та Україна стануть членами НАТО в майбутньому. Саме цей саміт став для України відправною точкою до членства в Альянсі. Розширення НАТО – це можливість, надана міжнародною спільнотою Альянсу усім сусіднім країнам. Україна задекларувала у 2017 р. свій курс на НАТО і чітко дотримується послідовності дій у цьому напрямі.

Дослідженість теми українськими вченими, юристами-міжнародниками, істориками є недостатньою, оскільки події перебувають у постійній динаміці та потребують аналізу підписаних документів, промов, подій у світовій спільноті. Серед останніх досліджень було «Україна у міжнародних відносинах. Цілі, інструменти, перспективи» Фонду ім. Фрідріха Еберта, деякі українські праці Г. Головіна, Т. Брежневої, І. Грицяка та ін., що датуються 2007–2013 рр. Зарубіжні дослідження значно краще розкривають тему розширення Альянсу, вагому роль відіграють Дослідницький центр НАТО, дослідження Pew Research Center та East European Security Research Initiative, які є більш актуальними. Також важливе місце у трансляванні інформації на цю тему займають ЗМІ, в т. ч. зарубіжні, такі як BBC [1], Deutsche Welle [2] та ін.

Постановка завдання. Метою статті є спроба аналізу перспектив і викликів для України у контексті міжнародних відносин, а саме Україна – НАТО; обґрунтування необхідності більш конструктивного розвитку відносин України з Альянсом. Поставлена мета зумовила необхідність розв’язання ряду дослідницьких завдань, серед яких, зокрема: аналіз міжнародних договорів НАТО, зовнішньополітичних відносин України, узагальнення тенденції політики країн-учасниць Альянсу, спроба презентувати власний погляд щодо розвитку відносин Україна – НАТО.

Результати дослідження. Двері НАТО залишаються відкритими для будь-якої європейської країни, яка здатна взяти на себе відповідальність і зобов’язання членства, сприяти безпеці в євроатлантичному регіоні. З 1949 р. кількість членів в НАТО зросла з 12 до 29 країн через сім раундів розширення. Сьогодні чотири країни-партнери заявили про свої прагнення до вступу в НАТО: Боснія та Герцеговина, Грузія, Македонія та Україна.

Політика «відкритих дверей» НАТО базується на ст. 10 її основоположного договору. Будь-яке рішення запросити країну вступити до Альянсу приймається Північноатлантичною радою на основі консенсусу між усіма країнами-союзниками. Жодна третя країна не має нічого спільного з такими міркуваннями. Постійний процес розширення НАТО не становить жодної загрози для будь-якої країни. Він спрямований на сприяння стабільності та співпраці, побудову цілісної та вільної Європи, демократію та спільні цінності. Будучи запрошеною розпочати переговори про приєднання до Альянсу в грудні 2015 р., Чорногорія стала новим членом НАТО 05 червня 2017 р.

У 1995 р. Альянс опублікував результати дослідження «Розширення НАТО» [3], у якому розглянуто переваги прийому нових членів і шляхи їх залучення. Він дійшов висновку, що закінчення «холодної війни» стало унікальною можливістю для покращення безпеки на всьому Євроатлантичному просторі і що розширення НАТО сприятиме підвищенню ста-

більшості та безпеки для всіх. Дослідження також виокремило інструменти для реалізації стратегії розширення: заохочення та підтримку демократичних реформ, включаючи створення цивільного та демократичного контролю над військовими силами; сприяння моделям і звичкам співпраці, консультацій і формування консенсусу, характерних для відносин між членами Альянсу; заохочення добросусідських відносин.

Це збільшить прозорість у плані оборонного планування та військових бюджетів, тим самим посилюючи довіру між державами, посилить загальну тенденцію до більш тісної інтеграції та співпраці в Європі. Розширення зміцнить спроможність Альянсу сприяти європейській і міжнародній безпеці, зміцнювати та розширювати трансатлантичне партнерство.

Згідно з дослідженням, країни, які бажають членства в НАТО, повинні мати можливість продемонструвати, що вони виконують певні вимоги. До них належать: дієздатна демократична політична система, заснована на ринковій економіці; справедливе ставлення до населення і меншин; зобов'язання до мирного врегулювання конфліктів; здатність і готовність зробити військовий внесок у операції НАТО; прихильність до демократичних відносин між цивільними та військовими й інституційні структури [3].

Як тільки країну буде визнано, новий член Альянсу користуватиметься всіма правами та братиме на себе всі зобов'язання членства. Це включатиме усі принципи, політику та процедури, прийняті раніше членами Альянсу.

НАТО надала Україні статус країни-претендента, яка наближає країну до повного членства в Альянсі. Цей новий виклик Україна прийняла на себе як логічний розвиток відносин Україна – НАТО з 2008 р., у час, коли вперше заговорили про можливість членства в НАТО. Країнам, які задекларували свою зацікавленість у вступі до Альянсу, спочатку пропонується взяти участь в Інтенсифікованому діалозі з НАТО щодо їхніх бажань щодо членства та відповідних реформ.

Інтенсифікований діалог включає періодичні зустрічі з Північноатлантичною радою на рівні послів (до 2 на рік), Групою експертів Міжнародного секретаріату НАТО (до 3 на рік) та, у разі запиту країни-учасниці, з іншими органами НАТО. До складу Групи експертів НАТО, яка є основним партнером країни-учасниці під час Інтенсифікованого діалогу, входять представники підрозділів Міжнародного секретаріату та інших структур Альянсу, що мають відношення до питань, пов'язаних із набуттям членства. Очолює таку групу помічник Генсекретаря з політичних питань і політики безпеки. З боку країни-партнера під час консультацій на цьому рівні очікується участь експертів відповідних міністерств і відомств на чолі із заступником міністра закордонних справ або оборони. Засідання проводяться у Брюсселі. Засідання в рамках Інтенсифікованого діалогу охоплюють широке коло політичних, військових, фінансових і безпекових питань, пов'язаних із питаннями членства в НАТО. Вони спрямовані на те, щоб дати можливість країнам, які претендують на членство, роз'яснити реальний зміст їх намірів і надати додаткову інформацію з відповідної проблематики. Прозорість процесу Інтенсифікованого діалогу стосовно інших країн-партнерів забезпечується шляхом оглядових брифінгів із цього приводу під час регулярних засідань у форматі Ради євроатлантичного партнерства (далі – РСАП) (на рівні послів, Політкомітету або Політико-військового керівного комітету) або, за необхідності, засідань для зацікавлених партнерів [3].

Членство в НАТО за ст. 10 Північноатлантичного договору залишається відкритим. План дій щодо членства (Membership Action Plan) на основі Інтенсифікованого індивідуального діалогу з питань членства покликаний посилити відданість подальшому розширенню шляхом створення програми дій, спрямованої на допомогу країнам-претендентам у підготовці їх до можливого майбутнього членства. Слід розуміти, що рішення, зроблені претендентами на основі отриманих консультацій, залишатимуться національними рішеннями, які приймаються та виконуються за виключної відповідальності певної країни. Програма пропонує претендентам перелік заходів, із яких вони можуть вибирати ті, котрі вони вважають найбільш цінними, щоб допомогти їм у підготовці. Активна участь у механізмах «Партнерство заради миру» та «РСАП» залишається важливою для країн, що прагнуть продовжувати поглиблювати свою політичну та військову участь у роботі Альянсу.

Підписання спільної заяви Президентом, Прем'єр-міністром і Головою Верховної Ради України – це важливий позитивний крок, результатом якого, окрім іншого, має бути запровадження інтенсифікованої інформаційної кампанії щодо євроатлантичної інтеграції України. Більше того, буде розширено дебати в суспільстві щодо досягнення європейських стандартів в усіх сферах життя держави і пошуку консенсусу в реалізації національних інтересів. Позитивна відповідь і схвалення Північноатлантичною радою – вищим органом Альянсу – приєднання України до ПДЧ надасть істотний поштовх системним реформам в Україні, спрямованим на розбудову ефективної демократичної держави, конкурентоздатної економіки, обороноздатної армії та відкритого суспільства європейського взірця. ПДЧ не гарантує членство в НАТО, однак робить можливою постановку питання про членство в перспективі, якщо відповідна програма реформ буде належним чином виконана. На практиці ПДЧ охоплює політичні й економічні, оборонні та військові питання, питання ефективності витрачання бюджетних ресурсів, питання безпеки, а також правові питання [4].

У разі приєднання до ПДЧ Україна мала б здійснити низку конкретних кроків, серед яких: скласти звіт про відповідність політики держави принципам демократії й особистої свободи, включаючи верховенство права, захист прав людини, зокрема прав національних меншин, забезпечити ефективність демократичного громадського контролю над збройними силами, а також економічної свободи, соціальної справедливості та екологічної відповідальності.

Країни-кандидати можуть тоді бути запрошені для участі в Плані дій щодо членства для підготовки до потенційного членства та продемонструвати їх здатність виконувати зобов'язання та зобов'язання щодо можливого майбутнього членства. Участь у ПДЧ не гарантує членства, але це є основним механізмом підготовки. Країни, що прагнуть вступити до НАТО, повинні продемонструвати, що вони здатні дотримуватися принципів Вашингтонського договору 1949 р. та сприяти безпеці в євроатлантичному регіоні.

Наступним викликом для України у рамках розширення НАТО стане подальше погіршення відносин із Росією, оскільки Російська Федерація неодноразово негативно реагувала на кроки України на шляху до Альянсу. Прес-секретар Росії Дмитро Песков відреагував на рішення України щодо інтеграції до НАТО, заявивши, що Москва традиційно вважає розширення НАТО на російські кордони недовірою та стурбованістю. «Ми вважаємо, що це загрожує нашій безпеці та рівновазі влади в євразійському регіоні. Звичайно, російська сторона вживає всіх необхідних заходів для протистояння ситуації та захисту власних інтересів та безпеки», – заявив він 08 червня 2017 р. [5]. У минулому Росія часто висловлювалася рішуче проти потенційного членства України в НАТО.

Головною перспективою у розширенні НАТО є можливість України стати повноправним членом Альянсу. Наразі консультації та співробітництво між НАТО й Україною охоплюють широке коло питань, включаючи операції з підтримання миру, реформу сектору оборони та безпеки, військово-цивільну співпрацю, озброєння, планування на випадок надзвичайних ситуацій цивільного характеру, науку та навколишнє середовище та публічну дипломатію. Співпраця у багатьох сферах інтенсифікується, щоб зміцнити здатність України забезпечувати власну безпеку через конфлікт з Росією та її зусилля щодо здійснення широкомасштабних реформ. Для України важливою постає демонстрація готовності вступу, тобто відповідності усім зазначеним критеріям: обороноздатності, дієздатності політичної системи, розвиненості інституційних структур та ін. Тому, як зазначив генсекретар НАТО Єнс Столтенберг, «Україна також має право обирати та вирішувати для себе, чи вона хоче набути членства, чи ні. У підсумку це вирішуватимуть 29 союзників – чи буде Україна запрошена, чи буде Україні наданий статус країни з ПДЧ. Меседж такий, що більше ніхто – тільки країна, яка бажає набути членства, і 29 союзників – вирішуватимуть шлях вперед» [4].

Висновки. Значний розвиток відносин між Україною та НАТО зі вступу, що фактично почалися у 2008 р., а зараз набирають своєї найвищої точки, став можливий завдяки бажанню влади та народу приєднатися до Альянсу, а також через загострення відносин із Росією як в Україні, так і в НАТО. У відповідь на російсько-український конфлікт НАТО підсилила свою підтримку розвитку можливостей і розбудови потенціалу в Україні.

Також потрібно погодитися з тим, що потреба у розширенні відносин є не тільки в Україні, а і в самого Альянсу. Україна стає стратегічно важливою країною з адаптованою під агресора армією. Тому НАТО продовжує підтримку України не тільки через політичний тиск на Росію, а й у військовому плані, через надання планів реформ, озброєння та професійних військових. Пріоритет надається підтримці всеохоплюючих реформ сектору безпеки й оборони, що є життєво важливим для демократичного розвитку України та зміцнення його здатності до самозахисту.

Тому збіг інтересів, що відбувся у відносинах між НАТО й Україною, надає значну кількість можливостей, які Україна зможе використати та відчутти результат найближчим часом. Постає важливе питання, чи зможе Україна використати ці можливості та підняти рівень країни та військових сил до стандартів НАТО. Альянс взяв на себе зобов'язання підтримати зусилля українського уряду щодо здійснення широкомасштабних реформ для задоволення прагнень українського народу, щоб їх країна міцно закріпилася серед європейських демократій.

Важливо, щоб український уряд та Альянс інформували населення про відносини між Україною та НАТО та про переваги співпраці з погляду програми реформ у країні. Альянс співпрацює з національними органами влади України з метою підвищення обізнаності про те, чим сьогодні є НАТО, та роз'яснення відносин Україна – НАТО. Тенденції підтверджують, що підтримка народу присутня, влада взяла курс на НАТО, але вкрай необхідною стає імплементація та виконання усіх вимог Альянсу.

Список використаних джерел:

1. НАТО зарахував Україну до держав, що прагнуть членства. BBC Україна: <https://www.bbc.com/ukrainian/press-review-43355673>.
2. Розширення НАТО на Схід: як це було. Deutsche Welle Europe: <http://www.dw.com/uk/розширення-нато-на-схід-як-це-було/a-17528941>.
3. Enlargement of the North Atlantic Treaty Organization: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49212.htm?#.
4. НАТО взяли до уваги лист Порошенка з проханням надати Україні ПДЧ. Європейська правда: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2018/03/12/7078650/>.
5. У Кремлі бажання України вступити в НАТО назвали загрозою для безпеки Росії. УНІАН: <https://www.unian.ua/politics/1965036-u-kreml-bajannya-ukrajini-vstupiti-v-nato-nazvali-zagrozoju-dlya-bezpeki-rosiji.html>.

